

“ДЕВОНИ ФОНИЙ”НИНГ ЖАНРЛАР КЎЛАМИ, ГОЯВИЙ-БАДИИЙ
ХУСУСИЯТЛАРИ

*Фаргона датлат универститети филологийа факултети
ўзбек тили йўналиши 2-курс талабаси*

Зоҳиржонова Шохнура

Мазкурмақолада Алишер Навоийнингфорсийтилдагимероси— “Девони Фоний”нинг жанрий таркиби, гоаявий йўналишлари ва бадиий хусусиятлари тадқиқ этилган. Муаллиф девондаги газалларнинг яратилишушуллари(мухтараъ, татаббуъ, тавр), марсия, қитъа, рубоий, таърих, муаммовалугъзакаби жанрларнингўзигахослигинитаҳлил қилади. Шунингдек, мақолада “Ситтаи зарурия” ва “Фусули арбаа” қасидалар мажмуаларининг мазмун-моҳияти ҳамда уларда қўлланилган аруз вазнларининг бадиий мақсадга мувофиқлиги ёритиб берилган.

Калитсўзлар: *АлишерНавоий, Фоний, “ДевониФоний”, газал, мухтараъ, татаббуъ, тавр, қасида, марсия, таърих, арузвазни.*

Алишер Навоийнинг форсий шеърляти бадииятда туркий шеърларидан қолишмайди. Унинг форсий назми ҳақидаги тўлароқ маълумот “Муҳокамату-л-луғатайн” асарида учрайди. Ҳазрат Навоий бу асарида форсий тилда яратган шеърляри ҳақида гапирар экан, бу шеърларнинг жанрий жиҳатларига алоҳида тўхталади, уларнинг яратилиш хусусиятларига бирма-бир шарҳ беради. Хусусан, муайян шеърлярини яратишда қайси форсий адибларнинг асарларидан илҳомлангани, қайси шеъри нима муносабат билан ёзилганлигига махсус тўхталиб ўтади, ҳатто баъзи жанрларнинг миқдорини ҳам кўрсатиб ўтади.

Мукамал асарлар тўпламининг 18-, 19- ва 20-жилдлари “Девони Фоний”ни ўз ичига олади. Мазкур нашрда 552 ғазал, 1 мусаддас, 1 таркибанд – марсия, 64 қитъа, 72 рубоий, 16 таърих, 266 муаммо, 10 қасида, 9 луғз каби жанрлардан ташкил топган 991 шеър мавжуд. Биз жанрлар тавсифини беришда мазкур нашрга суяндик.

Шарқ мумтоз адабиётида тартиб берилган барча девонлар сингари “Девони Фоний”да ҳам марказий ўринни ғазал жанри эгаллайди. Девондаги ғазаллар мухтараъ, татаббуъ ва тавр тарзида яратилган. Мухтараъ арабча сўз бўлиб, “кашф этилган”, “ихтиро қилинган” маъноларини англатади. Бу ўринда Навоий –Фонийнинг ўзга шоирлардан таъсирланмасдан, бевосита ўзи мустақил тарзда яратган ғазаллариназардатутилади. Девондаулармухтараъва ихтироъ сарлавҳасиостида ҳамкелтирилган.

Оламехоҳам, кинабвадмардумиоламдарў,
азчафоимардумиоламнабошадғамдарў.

К-

Таржимаси:

Олам истарманки, унда аҳли олам бўлмасин, Унда олам аҳлининг бедодидин ғам бўлмасин[18].

Мазкур ғазал аруз тизимининг рамали мусаммани маҳзуф (рукнлариватактиџи:фоилотунфоилотунфоилотунфоилун-V--/-V- -/-V--/-V-)вазнидаёзилган.

Татаббуъ арабча “бирор нарсанинг кетидан тушиш”, “изидан бориш” маъноларини билдириб, адабий истилоҳ сифатида бирор шеърдан таъсирланиб, ундаги вазн, қофия ва радифни сақлаган ҳолда асар яратишни англатади. Бундай шеърлар назира, ўхшатма, жавобия деб ҳам юритилади. Тавр арабча “бирор нарса атрофида айланиш”, “тарз”, “йўсин”, “услуг” маъноларини англатади. Бундай шеърлардавазн, қофиява радиф мезон қилиболинмайди, балки ўзга шеърдаги услуб ва мазмундаги шеърий талқинга риоя қилинади. Девондаги аксарият ғазаллар Алишер Навоийнинг буюк форсий салафлари Амир Хусрав Дехлавий (32 татаббуъ, 1 таврида), Хожа Ҳофиз Шерозий (211 татаббуъ, 20 таврида), Шайх Муслиҳиддин СаъдийШерозий(22татаббуъ,2таврида),Котибий(1татаббуъ),Хожа Салмон Соважий (2 татаббуъ), Хожа Камол Хўжандий (4 татаббуъ), Хожа Ҳасан Дехлавий (2 татаббуъ), халафлари Абдурахмон Жомий (31 татаббуъ, 8 таврида), Амир Шайхим Суҳайлий (3 татаббуъ), Аҳмад ҲожибекВафойи(2татаббуъ),ШоҳийСабзаворий(3татаббуъ),Соҳиб Балхий (1 татаббуъ), Сайфий Бухорий (1 татаббуъ), Исмат Бухорий (1 татаббуъ), Нажмиддин Муҳаммад Коҳий Миёнколий (1 татаббуъ), Ҳусайний (2 татаббуъ) каби ижодкорларнинг ғазалларидан таъсирланиб яратилган.

Девондаги энг кўп татаббуъ Ҳофиз Шерозий ғазалларига битилганлигини кузатиш мумкин. Ушбу Шероз Ҳофизининг ўзбек китобхонларига яхши таниш бўлган

Агар онтурки Шерози бадаст ораддили моро,
БахолиҳиндуяшбахшамСамарқандуБухороро
деббошланувчиғазалигаНавоийкуйидагичататаббуъбоғлаган:

ГаронтуркиХитойнўшсозаджомисаҳборо, Нахуст орад сўи мо турктози қатлу яғморо.

Таржимаси:
Ўшалтуркихитойжуфтайласагаржомисаҳбони,
Чубиздинбошлагайтурктозиниул,қатлуяғмони[19].

Мазкур ғазал аруз тизимининг ҳазажи мусаммани солим (рукнлари ва тактиџи: мафойилун мафойилун мафойилун мафойилун V---/V---/V---/V---)вазнидаёзилган.

Ғазал мақтаъсида Навоий камтарлик билан ўзига мурожаат қилиб, “Ҳофиз ғазалларига татаббуъ битиб, унинг жаҳонни безаган назмидан сен ҳам тиланиб, татиб кўр” деб ёзади:

ҒазалгуфтанмусалламшудбаҲофиз,шояд,эйФоний, Намой чошнй дарюза з-он назми жаҳоноро.

“Девони Фоний”дан бир мусаддас ўрин олган бўлиб, “кошки” радифи асосида яратилган. Мазкур мусаддас Абдурахмон Жомий ғазалига боғланган бўлиб, яратилиш хусусиятига кўра тасдис ҳисобланади. Мусаддас 9 банддан иборат бўлиб, жами 54 мисрани ўз ичигаолади.Мусаддасёр(дўст)дийдоритараннумигабағишланган. У куйидаги банд билан бошланади:

Кардамедархокикўидўстмаъвокошкй,

Судамерухсорихудбархокионпокошкй. Омадй берун зи кўи сарви боло кошкй.

Бурқаъ афкандй зи рўи оламоро кошкй. Дидаме дидори он дилдори раъно кошкй
Дидаравшанкардамез-онрўизебокошкй.

(Мазмуни:

Кошки,дўсткўйи(кўчаси)тупроғиданжойолсамэди.

Кошки,унингоёғитупроғи(изи)гаюзларимнисуртсамэди.

Кошки, усарвқоматкўчасиданчиқибкелсаэди.

Оламни безовчи юзидан кошки, пардасини олса эди. Кошки, у раъно дилдорнинг
дийдорини кўрсам эди.

Кошки,кўзимниузебоюзбилан равшан қилсамэди).

Мазкур мусаддас аруз тизимининг рамали мусаммани маҳзуф
(рукнлариватақтиъи:фоилотунфоилотунфоилотунфоилун-V-/-V-
-/-V-/-V-)вазнидаёзилган.

Девонда келтирилган марсия-таркиббанд шоирнинг устози ва пири Абдурахмон
Жомий вафоти муносабати билан яратилган бўлиб, шеърга “Марсияи ҳазрати
Махдум” деб ном қўйилган. Навоий устози вафотига бир йил тўлганда унинг қабри
устига катта мақбара қурдириб, маросим уюштиради ва ушбу воқеа муносабати билан
марсия ёзади. Маросимда мазкур марсияни ўша даврнинг машҳур олимларидан бири
Ҳусайн Воиз Кошифий ўқиб беради. Бу ҳақда Абулвосеъ Низомийнинг “Мақомоти
Мавлавий Жомий” асарида маълумот келтирилади. Марсия 7 бандли бўлиб, ҳар бир
банд 10 байтни ўзи ичига олади (жами 140 мисра). Бу марсия “Хамсату-л-
мутаҳаййирин”нинг хотимасига ҳам киритилган. Марсия қуйидагибайт билан
бошланади:

Ҳардамазанчуманичархчафоедигараст,

Ҳаряказанчумиудоғибалоедигараст.

(Мазмуни:

Ҳардамосмонанжуманиданянгибиржафокелади, Унинг ҳар бир юлдузи янги бир
балонинг доғидир)

Ушбу таркиббанд-марсия аруз тизимининг рамали мусаммани солими маҳбуни
мақсур (рукнлари ва тақтиъи: фоилотун фаилотун фаилотун фаилон -V-/-V V-/-V
V-/-V V~) вазнидаёзилган.

“Девони Фоний”да қитъа жанри ҳам алоҳида ўрин эгаллайди.
Девондажами64қитъамавжудбўлиб,шундан44таси2байтли,13

таси 3 байтли, 5 таси 4 байтли ва 2 таси 5 байтли қитъалардир. Қитъаларда
шоирнинг маънавий-ахлоқий қарашлари, шахсий кузатишлари билан бир қаторда
шеър ва шоирлик ҳақидагификрлари ҳам ўз ифодасини топган.

Зисартопонабошадшеърикасхуб, Ки ин мумкин набошад ҳеч касро.

Бадунекарбаробарҳаст,баднест, Басе доранд ин неку ҳавасро.

Зи бад гар неки ў бошад зиёда, Надид аз сад яке ин дастрасро. Каломи Ҳақ
наёмад жумла яксон, Чибошаднуктамуштихорухасро.

(Мазмуни:

Ҳечкимнинг шеъри бошдан бир хил даяхши бўлмайди, Бу деярли мумкин эмас.

Агаряхши-ю, ёмони баробар бўлса, бу – ёмон эмас, Буни кўпчилик орзу қилади.

Ёмониданяхши сининг кўп бўлиши

Юздан бир шоирга ҳам муяссар бўлган эмас,

Ҳақнингки, барчаси ўзи бир хил бўлмагандан кейин Биздек хору хасларга (тенгликни) ким қўйибди?)

Ушбу қитъа аруз тизимининг рамали мусаддаси маҳзуф (руқнлари ва тақтиби: фоилотун фоилотун фоилун - V - - / - V - - / - V -) вазнида ёзилган.

“Девони Фоний”дан 72 рубоий ўрин олган. Дикқатга сазовор томони, рубоийларнинг барчаси тўрт мисраси ҳам ўзаро қофияланувчи таронаи рубоийлардир.

Қонамбадулаъли қонфизоитуфидо, Рухам ба насими атрсои ту фидо.

Ошуфтадиламбаишваҳоитуфидо, Фарсудатанамбаҳокипоитуфидо.

(Мазмуни:

Жоним сенинг жон бағишловчи икки лабингга фидо, Рухимсен томондан эса диган муаттарнасимга фидо, Ошиқ кўнглим сенинг ишваларингга фидо,

Хастажисми моёғинг тупроғига фидо).

Девонда таърих жанрига оид шеърлар ҳам мавжуд бўлиб, уларнинг сони 16 та.

Таърих бу муайян воқеа-ҳодиса ёки инсон ҳаёти билан боғлиқ бирор санани очиқ айтилмай, араб алифбосидаги ҳарфлар воситаси, яъни абжод усули асосида кўрсатишдир. Шеършунослик илмида таърихга алоҳида шеърий жанр сифатида ҳам, бадий санъат сифатида ҳам қараш мавжуд. Бу иккала қараш ҳам муайян асосга эга. Агар таърих усули катта ҳажмдаги асарлар: дostonлар, манзумалар таркибида ва кўпинча асарларнинг охирида келса, бу алоҳида жанр бўлмасдан, бадий санъат ҳисобланади (“Юсуф ва Зулайҳо”, “Ҳайрату-л-аброр” dostonларидаги каби).

Девонлар ичида алоҳида мустақил шеър шакли сифатида келтирилган таърихларни жанр сифатида талқин қилиш мумкин. Шу маънода “Девони Фоний” таркибига кирувчи 16 та таърих алоҳида жанр бўлиб, улар қитъа, рубоий ва тўртликлар шаклида яратилган.

Таърихлар мавзусига кўра кишилар таваллуди ёки вафотига доир; муайян биноларнинг қурилишига оид; тахтга чиқиш, фатҳ ва бирор воқеа-ҳодиса содир бўлган санага бағишлаб яратилиши мумкин. Алишер Навоий таърихлари, асосан, кишилар вафотига оид (мутаваффиёт) йўналишида бўлиб, ҳазрат Навоийнинг устозлари ва дўстлари Абдурахмон Жомий, Паҳлавон Муҳаммад, Саййид Ҳасан Ардашер, Хожа Убайдуллоҳ Аҳрор, Султон Маҳмуд каби шахсларнинг вафот санасига бағишланган. Масалан, Абдурахмон Жомий вафотига бағишланган таърихда “يبادخدرما” – “Худо биёмурзад” жумласи таърих санаси сифатида келтирилади:

Сарвичаманиҳаёт Абдурахмон,

Кўрафтазиндайрифаносўижинон. Таърихи чунин воқеаи ғуссарасон, Гар мехонӣ: “Худо биёмурзад” хон.

(Мазмуни:

Ҳаётчаманининг сарви–Абдурахмон, буфоний дунёдан (руҳи) жаннатга кетди.

Ғам-ғусса етказувчи шундай воқеаларнинг таъриҳини ўқиганимда: “Худо биёмурзад” – деб ўқи).

Мазкур таъриҳдаги “ادخذرماييد” – “Худобиёмурзад” жумласидаги ҳарфлараб жадҳисобига кўра белгиланган даҳижрий 989, милодий 1492 йил келиб чиқади. Ушбу таъриҳ рубоий шаклида ёзилган.

”Девони Фоний” дан муаммо жанри ҳам ўрин олган. Муаммоларнинг аксарияти бир байтли, фақат 14-муаммо икки байтдан иборат. Муаммолар девонга муаммонинг жавоби бошланган ҳарфларнинг араб алифбосидаги тартиби асосида жойлаштирилган. Яъни, дастлаб ечими “ا”–“алиф” ҳарфи билан бошланувчи исм ёки номлар келтирилади. Масалан, Одам, Амин, Омир ва б. Шу тарзда ечими “ب”–“бе”, “ت”–“те” ва бошқа ҳарфлар билан бошланувчи муаммолар бериб борилади. “Ҳазойину-л-маоний” даги тартибга асосан, муаммонинг жавоби сарлавҳа с и ф а т и д аматн бошида келтирилади. Девонда жавоби “алиф” билан бошланувчи муаммолар энг катта кўрсаткич ниташилқилади. Уларнинг сони 78 та. “Бе” билан тугалланувчи муаммолар миқдори эса 46 та. Девонда баъзи ҳарфлар билан бошланган муаммолар учрамайди. “Девони Фоний” даги тартибга эътибор қаратиш шуни кўрсатадики, аслида шоир ҳар бир ҳарфга мос ҳолда муаммо яратгану, лекин улар бизгача етиб келмаган ёки жорий нашрлардан ўрин олмаган. Чунки Навоийнинг ўзи “Муҳокамату-л-луғатайн” асарида форсий тилдаги муаммоларисонини 500 га яқин деб кўрсатиб, уларнинг аксарияти Абдурахмон Жомий назарига тушганини айтади. Бу маълумот “Девони Фоний” нусхаларининг ҳеч бири ҳали тўлиқ мукамал нусха эмаслигини кўрсатади.

“Девони Фоний” да муҳим ўрин тутувчи жанрлардан яна бири қасидалардир. Уларнинг сони 10 та бўлиб, икки туркумни: “Ситгаи зарурия” (“Олти зарурат”) ва “Фусули арбаа” (“Тўрт фасл”) қасидалар мажмуасини ўз ичига олади. “Ситгаи зарурия” олти қасидадан иборат бўлиб, Алишер Навоий уларнинг мавзуси ҳақида “Муҳокамату-л-луғатайн” да шундай ёзади: “Бу олти қасида ҳамд ва наът ва сано ва мавъизотдур ва аҳли тасаввуф ва ҳақиқат тили била маърифат”. Мазкур мажмуа 1497 йилда тартиб берилган бўлиб, уни тузишга Навоийни аввалустози Жомий, унинг вафотидан сўнг эса Султон Ҳусайн Бойқаро илҳомлантирган. Бу ҳақда мажмуага ёзилган дебочада маълумот келтириб ўтилади.

Мажмуадаги биринчи қасида “Руҳу-л-қудс” (“Муқаддас руҳ”) деб аталиб, 132 байтни ўз ичига олади. Қасиданинг ёзилган санаси матн таркибида таъриҳ йўли билан ҳижрий 895, мелодий 1491 йил деб кўрсатиб ўтилган. Қасидада илоҳий тавҳид: оламнинг ягоналиги, ягона абадий ва азалий борлиқ, Яратганнинг қудрат ва азимати,

заррадан коинотгача унинг гизмида эканлиги мадҳ этилади. Қасида куйидаги байт билан бошланади:

Зиҳй ба хомаи қудрат мусаввири ашё, Ҳазорнақши ачиб ҳар замон азўпайдо.

(Мазмуни:

Ашёларга сурат берувчи (Аллоҳнинг) қудратига тасанноким, Ҳар замон ундан минглаб ажойиб нақшлар пайдо бўлмай).

Ушбу қасида аруз тизимининг муҷтасси мусаммани маҳбуни мақтуъ (рунклари ва тақтиъи мафоилун файлотун мафоилун фаълун V-V-VV—/V-V—/—)вазнидаёзилган.

Мажмуадагииккинчи қасида ҳажман 106 байт бўлиб, “Айну-л-ҳаёт” (“Ҳаёт чашмаси”) деб аталади. Қасиданинг яратилган йили номаълум. “Айнул ҳаёт” олам сарвари, пайғамбаримиз Муҳаммад (САВ)нинг муборак меърожлари, уларнинг дийдорларига барча сайёралар, ойу куёш, аршу курси, фаришталар мунтазир эканлиги, Пайғамбаримизнинг Парвардигор билан мулоқотлари тасвирига бағишланган. Қасида шундай бошланади:

Ҳожибонишабчусходурвонисавдоафгананд, Ҷилва дар хайли бутони моҳсимо афгананд.

(Мазмуни:

Тун пардадорлари қора чодирларини ёйган чоғларида Ой юзли бутлар тўдаси (юлдузлар)га жилва қиладилар).

У ш б уқасида аруз тизимининг рамали мусаддаси мақсур (рунклари ва тақтиъи: фоилотун фоилотун фоилон - V- - /- V- - /- V~) вазнида ёзилган.

У ч и н ч и қасида “Тухфату-л-афкор” (“Фикрлар совғаси”) деб номланиб, ҳажман 99 байтни ўз ичига олади. Шоирнинг “Ситтаи зарурия” дебчасидаги ишоралари ва қасида матнидаги таърихдан мазкур қасиданинг барча қасидалардан олдин, яъни 1476 йилда яратилганлиги маълум бўлади. Қасиданинг яратилиш тарихи ҳақида “Хамсатул мутаҳаййирин”да батафсил маълумот келтирилган. Қасида Хусрав Дехлавийнинг “Дарёи аброр” ва Абдурахмон Жомийнинг “Лужжату-л-асрор” қасидаларига жавобан ёзилган бўлиб, дарвешликнинг олий рутбаси –фақр тавсифига бағишланган. Бунда фақр мақоми комилликнинг олий намунаси сифатида мансабдор шахслар, хусусан шоҳлар ахлоқига қарама-қарши қўйилади.Қасидада ушбу ғоянинг тамсил ва китобот санъатлари воситасида баёнқилинишиунингбадийийжихатданетуклигинитаъминлаган. Қасида қуйидаги байт билан бошланади:

Оташинлаълеъ, киточихусравонрозева раст, Ахгаре баҳри хаёли хом пухтан дар сар аст. (Мазмуни:

Подшоҳлар тожидаги қип-қизил лаъл – бошда хом хаёл пиширувчи (етилтирувчи) бир чўғдир).

Ушбу қасида татаббуъ тарзида ёзилганлиги учун унда салафлар қасидаларида қўлланилган рамали мусаддаси мақсур (рунклари ва тақтиъи: фоилотун фоилотун фоилон - V- - /- V- - /- V~) вазни сақланган.

Мажмуадаги тўртинчи қасида “Қуту-л-қулуб” (“Қалблар қуввати”) деб аталади. Қасида ҳажман 120 байтдан иборат бўлиб, XII аср форс-тожик адабиётининг йирик намояндаларидан бири Авҳадиддин Анварий (1105-1187) қасидасига татаббуъ тарзида яратилган. Унда дунёнинг бебақо ва бевафолиги, фалакнинг золим эканлиги айтилиб, инсонларнинг ана шу ўткинчи, фоний дунёга меҳр қўймай, охират кунини ўйлашлари, руҳий маънавий юксалишга эътибор қаратишлари зарурлиги уқтирилади. Қасиданинг биринчи байти қуйидагича:

Чаҳонки, марҳалаитангишоҳроҳифаност, Дар ў маҷўй иқомат, ки роҳи шоҳу гадост.

(Мазмуни:

Жаҳонким, фанонингбепоёнйўлинингторбирйўлакчасидир,

Унда абадий яшамокни ўйламаким, бу – шоҳу гадонинг (ўтар-кетар) йўлидир).

Қасида Анварий қасидасида қўлланилган мужтасси мусаммани маҳбуни мақсур (руқнлари ватактиъи: мафоилун фаилотун мафоилун файлонV–V–/VV—/V–V–/VV~)вазнидаяратилган.

Бешинчи қасида “Минҳожу-н-нажот” (“Нажот йўли”) 138 байтдан иборат. Сарлавҳада келтирилган номлардан маълум бўладики, у икки форсигўй адиб Анварий ва озарбайжон шоири Хоқоний Шервоний (1120-1199) қасидаларига татаббуъ тарзида яратилган. Қасидада Инсон ва Шайтонмуносабатлари, яхшилик ва ёмонлик тасвирлари берилади, жаннатдан бадарға бўлган Одам Ато фарзандлари ва бани башарнинг комил инсонга хос бўлмаган нохуш ва номуносиб ахлоқий белгилари танқид қилинади. Қасида қуйидаги байт билан бошланади:

Зиҳйазшамъирўятчашмимардумгаштануронй, Чаҳонро мардуми чашм омадй аз айни инсонй.

(Мазмуни:

Қандай яхшики, юзингнинг шамъи (нуридан) инсонларнинг кўзи ёриди. Инсонликнинг жавҳари бўлганинг учун жаҳон одамларининг кўз қорачигига айландинг).

Қасидада фалсафий мушоҳадакорлик билан боғлиқ туйғуларни беришганиҳоятдамосбўлганмужтассбахри(руқнлариватактиъи: мафоилунфаилотунмафоилунфаълунV–V–/VV--/V–V–/

- -)нинг қўлланилганлиги шоирнинг юксак бадий салоҳиятини кўрсатувчи яна бир омилдир.

Зидаргаҳифалакоташнухуфтдудисаҳоб, Даро ба хиргаҳу оташ фурўз аз маи ноб.
(Мазмуни:

Фалакчодириданқўринаётганоташнибулутларпардаситўсди, чодирга киргину тиниқ, қизил майдон оташга зўр бер).

“ Д е в о н иФоний” луғз (чистон) жанри билан якун топади. Девонда жами 9 луғз келтирилган бўлиб, улар маснавий, қитъа ва рубоийтарзидақофияланган. Луғзларшамъ,микроз(қайчи),парвона, тиргаз (ўк), тахтиравон, кема каби нарса-ҳодисаларга бағишланган. Масалан, шамъга бағишланган луғз қитъа шаклида ёзилган:

Чист он нахле, ки баргаш нест, аммо ҳаст гул, Лек, он гулро бувад андар назар андому барг. Гарча набвад абр, лекин абрсон шуд қатрарез, Қатра аз вай чун чудо, афтод бандад чун тагарг. Ҳамкушандухамбимирадтурфабошад, лекон-к,

Куштанашнабвадзиқатлумурданашнабвадзимарг. (Мазмуни:

У қандай дарахдурки, барги йўғу, гули бор. Лекин у гулга назар Қилсанг, қоматию барги бор. Булут бўлмаса ҳам булутдек қатралар тўкади. Қатралар

тушибдўлдек қотибқолади.Қизик, уни ҳам ўлдирадилар, ҳам ўзи ўлади. Ўлдирилиши қатлдану ўлими эса ажалдан эмас).

Чистонрамал баҳрининг рамали мусаммани мақсур (рукнлари ватақтиъи:фоилотунфоилотунфоилотунфоилон—V—/—V—/— V—/— V~)вазнидаяратилган.

Алишер Навоийнинг “Девони Фоний” мажмуаси нафақат шоир ижодининг кўламини, балки унинг форс-тожик адабиётинанъаналарини нечоғлик теран ўзлаштирганини кўрсатувчи бебаҳо илмий-ижодий манбадир. Ушбу мажмуа мумтоз шеърининг деярли барча жанрларини қамраб олиши билан Навоийнинг форсий тилда ҳам мукамал ижодкор эканлигини тасдиқлайди. Шоирнинг ғазалчиликдаги маҳорати мухтараъ, тавр ва татаббуъ тамойилларида яққол намоён бўлиб, у Хофиз Шерозий, Жомий ва Деҳлавий анъаналарини янги бадиий руҳ билан бойитган. Шу билан бирга, “Ситтаи зарурия” ва “Фусули арбаа” каби қасидалар туркуми ҳамда марсия жанридаги асарлари шоирнинг ижтимоий-фалсафий мушоҳадалари ва тасаввуфий қарашлари ифодаси сифатида алоҳида аҳамият касб этади. Мақолада таҳлил қилинган луғз ва қитъаларда аруз вазни имкониятларидан мақсадли фойдаланилганлиги мазмунва шакл мутаносиблигини таъминлаган. Умуман олганда, “Девони Фоний”жанрлар кўламива ғоявий-бадиий хусусиятларига кўратуркий ва форсий адабий алоқаларнинг энг юксак намунаси бўлиб, унинг тадқиқ этилиши Навоий даҳосининг янги қирраларини очиб беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Навоий Алишер. Девони Фоний. Мукамал асарлар тўплами. 20жилдлик.— Т.:Фан,2000-2003.18-20жилдлар.
2. НавоийМирАлишер.Фонийгулшани(форсийданЖ.Камол таржимаси). —Т.: MERIYUS, 2011.
3. КомиловН.Факрнурипорлаганқалб(АлишерНавоийнинг форсий қасидалари). — Т.: Маънавият, 2001.
4. ШодиевЭ.Навоийтатаббуларигаоидбаъзимулоҳазалар: “ДевониФоний”ҳақида//Ўзбектиливаадабиёти.—Т.,1997.—№2.
5. Зоҳидов Л. “Девони Фоний” бадииятигадоир мулоҳазалар // Адабиёткўзгуси.— Т,2010.—№10.
6. ЮсуповаД.,КуроновС.Навоийнингфорсийқасидалари// Жаҳонадабиёти.— Т,2011.
7. Ўзбекадабиётитарихи.Бешжилдлик.2-жилд(XVасрнингиккинчи ярми). —Т.: Фан, 1977.